

ня, як функціонування дитячих установ, їх матеріальне забезпечення, здійснення в них навчального процесу, умови праці підлітків на промислових підприємствах і в сільськогосподарських колективах та інші.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Голиш Г. М. Становище неповнолітніх громадян України в період німецько-радянської війни (1941-1945 рр.): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.01 / Г. М. Голиш ; Черкас. нац. ун-т ім. Б. Хмельницького. - Черкаси, 2004. - 20 с.; Голиш Л. Г. Функціонування дитячих будинків на територіях Наддніпрянської та Східної України в 1943-1950 рр. / Л. Г. Голиш // Сторінки воєнної історії України : зб. наук. статей / НАН України, Ін-т історії України. - К., 2005. - Вип. 9. - Част. 3. - С. 227-244; Гриценко Т. Т. Піклування партії та уряду про дітей / Т. Т. Гриценко // Укр. іст. журн. - 1975. - № 3. - С. 58-62; Вронська Т. В. В умовах війни. Життя та побут населення України (1943-1945) / Т. В. Вронська. - К., 1995. - 83 с.; Ленська В. В. Піклування партії про загальне навчання дітей і підлітків у роки війни / В. В. Ленська // Укр. іст. журн. - 1987. - № 9. - С. 83-98; Сушко О. О. Боротьба трудящих за відновлення матеріальної бази загальноосвітніх шкіл УРСР 1943-1945 рр. / О. О. Сушко // Укр. іст. журн. - 1981. - № 5. - С. 106-111.

2. Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі - ЦДАГО України). - Ф. 1. - Оп. 73. - Спр. 332. - Арк. 41.
3. ЦДАГО України. - Оп. 23. - Спр. 3656. - Арк. 47.
4. ЦДАГО України. - Оп. 23. - Спр. 338. - Арк. 4.
5. ЦДАГО України. - Оп. 23. - Спр. 1393. - Арк. 17-18.
6. ЦДАГО України. - Оп. 23. - Спр. 1393. - Арк. 18-19.
7. ЦДАГО України. - Оп. 23. - Спр. 1393. - Арк. 19.
8. ЦДАГО України. - Оп. 23. - Спр. 1393. - Арк. 1-2.
9. Державний архів Івано-Франківської області (далі - ДАІФО). - Ф.Р-295. - Оп. 5. - Спр. 3. - Арк. 57-65.
10. ДАІФО. - Ф.П-1. - Оп. 1. - Спр. 142. - Арк. 6.
11. ДАІФО. - Ф.П-1. - Оп. 1. - Спр. 403. - Арк. 136.
12. ДАІФО. - Ф.П-1. - Оп. 1. - Спр. 142. - Арк. 97.
13. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 23. - Спр. 1392. - Арк. 6-6 зв.
14. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 23. - Спр. 2411. - Арк. 8-9.
15. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 73. - Спр. 338. - Арк. 5.
16. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 23. - Спр. 1393. - Арк. 20-22.
17. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 23. - Спр. 1392. - Арк. 10-11.
18. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 23. - Спр. 1392. - Арк. 19.
19. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 73. - Спр. 332. - Арк. 15.
20. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 73. - Спр. 332. - Арк. 2.
21. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 73. - Спр. 332. - Арк. 3.
22. ЦДАГО України. - Ф. 1. - Оп. 73. - Спр. 332. - Арк. 5-7.

I. Sudd'a

OVERCOMING OF CHILD'S HOMELESSNESS AND NEGLECT IN UKRAINE ON THE FINISHING STAGE OF SECOND WORLD WAR

The organizational and legal measures of central and regional soviet organs of power on arranging of overcoming of child's homelessness and neglect on territory of Ukraine on the finishing stage of Second World War are lighted up in the article.

Key words: organs of power, arranging, children-orphan, child's homelessness and neglect, child's houses.

© I. Судд'я

Надійшла до редакції 19.03.2010

УДК 327:061.1ЄС

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ ДОСВІД УРЕГУЛЮВАННЯ КРИЗ: НА МАТЕРІАЛІ КОНФЛІКТУ В БОСНІЇ І ГЕРЦЕГОВИНІ (1991–1995 рр.)

ВІКТОРІЯ РУДА,

аспірант кафедри вітчизняної та зарубіжної історії

Горлівського державного педагогічного інституту іноземних мов

У статті розглядаються питання врегулювання одного з найбільш гострих конфліктів на Балканах - конфлікту в Боснії і Герцеговині - і роль Європейського Союзу в цьому процесі. Показано еволюцію позиції ЄС під час боснійської кризи: від прагнення будь-яким способом зберегти єдність СФРЮ, до сприяння утворенню окремих держав.

Ключові слова: конфлікт, Боснія і Герцеговина, Європейський Союз, миротворча операція.

Постановка проблеми. Розпад біполярної системи міжнародних відносин, яка протягом чотирьох десятиліть підтримувала певну стабільність у світовій

політиці, призвів до низки регіональних збройних конфліктів. Глобалізація і припинення біполярності змінили політичний простір Південно-Східної Європи

№ 2 (102) березень-квітень 2010 р.

й створили об'єктивні передумови для формування нових політичних механізмів та вибору стратегій політичного розвитку. Югославська криза стала закономірним наслідком розвитку цих факторів світової політики, а сценарії політичного розвитку цього регіону на сьогодні пов'язані з формуванням нового світового порядку.

Найбільш гострим і небезпечним із точки зору міжнародної безпеки став саме конфлікт на Балканах, ескалація якого призвела до першої війни на європейському континенті після Другої світової. Саме тому провідні міжнародні організації, у тому числі і Європейський Союз, прагнули якнайшвидше вирішити конфліктні питання. Події на Балканах стали своєрідним імпульсом для більш ретельної розробки ідей у галузі зовнішньої політики і політики безпеки ЄС.

Огляд та аналіз праць, у яких започатковано дослідження проблеми. Аналізу ролі світового співтовариства в урегулюванні югославської кризи присвячені роботи як українських (О. Є. Лапшина, О. Я. Маначинського, А. В. Шиловой), так і зарубіжних дослідників (Ж. Мерліно, М. Мерсьє). Особливий внесок у вивчення Балканського регіону зробили російські вчені (Т. В. Бордачова, В. К. Волкова, О. Ю. Гуськова, П. Овчинникова, Л. Тягуненко). Здебільшого в їхніх працях як репрезентант світового співтовариства виступає США або Північноатлантичний альянс, а ЄС як самостійний суб'єкт міжнародної політики майже не згадується. Тому автор статті ставить за мету дослідити саме зовнішню політику Європейського Союзу під час боснійської кризи в 90-х роках ХХ ст. У руслі досягнення мети необхідно виконати такі завдання: вивчити характер міжнародної діяльності ЄС під час війни в Боснії і Герцеговині (БіГ); розглянути основні миротворчі плани учасників урегулювання конфлікту в БіГ; простежити еволюцію позиції західноєвропейських країн щодо подій у БіГ.

Виклад основного матеріалу. Характер міжнародної діяльності ЄС у республіках колишньої Югославії пояснюється специфікою цього регіону, тому для більшого розуміння позиції ЄС, необхідно розглянути всю складність політичного становища.

Соціалістична Федеративна Республіка Югославія (СФРЮ), про яку нерідко говорили, що це країна "шести республік, п'яти народів, чотирьох мов, трьох релігій, двох абеток і однієї партії", у 90-х рр. ХХ ст. поринула в суцільну кризу, що згодом переросла в громадянську війну [13, с. 46]. Її розпад як багатонаціональної держави відбувався в декілька етапів і на різних її територіях неоднаково. Соціально-економічні, етнополітичні й етноконфесійні конфлікти між представниками різних націй і народів у Югославії досягли такого рівня, при якому територіальна єдність стала неможливою [19, с. 33]. Вітчизняна дослідниця Балкан А. В. Шилова виділяє декілька факторів, що спричинили кризу державності Югославії: по-перше, після смерті Й. Тіто загострилися суперечності між політичними елітами в республіках і краях; по-друге, розпад Союзу комуністів Югославії, який тривалий час був єдиною загальнофедеральною політичною силою, посилив націоналізм, тим самим поставивши під загрозу цілісність югославської федерації; по-третє, економічні труднощі СФРЮ через заборгованість іноземним державам і, як наслідок - зниження життєвого рівня населення; по-четверте, через відставання від демократизаційних процесів у Центральній Європі Югославська федерація пев-

ною мірою втратила значення поєднувальної ланки між Сходом і Заходом [23, с. 145-146].

Демонтаж Югославської федерації розпочався одразу після проведення перших багатопартійних виборів у 1990 р., у той час, коли країни Західної Європи вийшли на новий рівень формування Європейської спільноти і розбудови власних інститутів.

Першою вирватися з "обіймів" СФРЮ вдалося Словенії. Хорватія та Боснія і Герцеговина опинилися в самому центрі етнополітичних конфліктів. Західні дипломати прогнозували неможливість утримання територіальної цілісності Югославської федерації, проте на офіційному рівні висловлювали підтримку єдиній державі як до, так і після проголошення республіками суверенітету. При видимій однаковості та вичікувальній позиції країн-учасниць ЄС можна простежити їх різну політичну й економічну зацікавленість у подіях на Балканах. З географічних та комерційних міркувань Австрія, Угорщина і Німеччина завжди вітали вихід республік із Югославської федерації. На відміну від їхньої позиції Великобританія та Франція прагнули зберегти єдність СФРЮ, про що свідчили заяви міністрів закордонних справ обох держав, що лунали на засіданнях голів урядів неодноразово: прем'єр-міністр Великобританії Дж. Мейджор і прем'єр-міністр Франції Е. Крессон наголосили, що Югославія може бути частиною Європи тільки тоді, коли залишиться єдиною [18, с. 6]. Через ці розбіжності виникли певні суперечки між країнами-членами ЄС, для усунення яких Європейська спільнота відмовилася від раніше оголошених принципів і певною мірою каталізувала процес розпаду СФРЮ [19, с. 135]. А на думку вітчизняного дослідника О. Є. Лапшина, США вдало використали існуючі протиріччя в межах ЄС і надали пріоритет у вирішенні балканського питання силам НАТО [10, с. 11].

Напередодні виходу республік зі складу СФРЮ Західна Європа оголосила про свою підтримку територіальної цілісності Югославії відповідно до Заключного акта НБСЄ. А навесні 1991 р. Ж. Сантер, прем'єр-міністр Люксембургу і голова Комісії Європейського Співтовариства, відвідав Югославію і під час перемовин заявив, що Співтовариство відмовиться визнавати новоутворені республіки в разі їхнього виходу з федерації [17, с. 303]. У вересні 1991 р. під егідою Європейського Союзу в Гаазі розпочалася міжнародна конференція, учасники якої заявляли про необхідність збереження цілісності Югославії та пропонували утворити майбутню Югославію як Асоціацію (Союз незалежних республік) або як Вільний союз республік зі збереженням нинішніх територіально-адміністративних кордонів СФРЮ.

У грудні 1991 р. за результатами засідання наради ЄС із проблем Югославії був прийнятий так званий "Брюссельський мінімум" із такими положеннями під час урегулювання кризової ситуації: дотримуватися норм демократії, поважати кордони й гарантувати права національних меншин, прагнути вирішувати суперечки мирним шляхом [19, с. 136].

Окрім цього, було створено спеціальну міжнародну структуру, покликану займатися урегулюванням ситуації в Югославії - Конференцію Європейської Спільноти з проблем Югославії (у 1992 р. вона була перейменована у Міжнародну конференцію з проблем колишньої Югославії (МККЮ), у межах якої поєднали зусилля ООН, ЄС, НБСЄ). На Лондонській конференції 1992 р. були прийняті основні принципи її

роботи і заснована низка робочих груп: із Боснії і Герцеговини, із гуманітарних питань, із безпеки та контролю за виконанням рішень, з етнічних меншин. Слід зауважити, що робота Конференції носила рекомендаційний характер, мова йшла лише про підготовку пропозицій щодо конституційного устрою майбутньої Югославії. Міністр закордонних справ Німеччини К. Кінкель закликав учасників конфлікту встановити перемир'я і зазначив необхідність пошуку політичних аспектів урегулювання кризи [22, с. 285].

Серед усіх союзних республік Боснія і Герцеговина була єдиною республікою, утвореною не за національним, а за історично-географічним принципом. У її межах були одразу об'єднані представники трьох народів: серби, хорвати і боснійці-мусульмани, що у свою чергу загострювало міжнаціональні протиріччя й ускладнювало вирішення конфлікту під час розпаду СФРЮ. Співпраця між трьома провідними політичними партіями, а саме: мусульманською Партією демократичної дії, Сербською демократичною партією і Хорватським демократичним співтовариством, які сформували коаліційний уряд за результатами виборів, не відбулася. Ситуація загострилася 12 жовтня 1991 р. під час засідання Скупщини, де мусульманські депутати проголосили незалежність Боснії і Герцеговини, а сербів і хорватів визнали національними меншинами, тоді як разом вони представляли половину населення: за переписом 1978 р. із 4,2 млн осіб 39,6 % склали етнічні мусульмани, 37,2 % - боснійські серби й 20,6 % - боснійські хорвати [17, с. 310].

Реакція боснійських сербів була досить швидкою. Провівши плебісцит щодо створення окремої сербської держави на території Боснії й отримавши 92 % голосів "за", уже на початку січня 1992 р. вони оголосили створення Сербської Республіки Боснії і Герцеговини, назву якої згодом змінили на Республіку Сербську, на чолі з президентом Р. Караджичем [14, с. 104]. Розраховуючи на визнання міжнародною спільнотою, керівництво Боснії і Герцеговини, перш ніж проголосити незалежність, провело аналогічний референдум, на який було винесено питання "Ви за суверенну і незалежну Боснію і Герцеговину, державу рівноправних громадян, народів Боснії і Герцеговини - мусульман, сербів і хорватів та інших народів, які в ній мешкають?" [6, с. 232]. Зібравши приблизно 63 % голосів виборців, керівник уряду А. Ізетбегович звернувся до Європейського Союзу з проханням про визнання. Це спровокувало перші зіткнення на національному ґрунті.

У січні 1992 р. було вирішено створити конференцію з питань про майбутнє Боснії і Герцеговини на чолі з Х. Кутілейро, представником Португалії, яка на той час головує в ЄС. А вже в лютому 1992 р. в Лісабоні під патронатом Європейського Союзу розпочалися переговори між лідерами трьох боснійських громад. Останнім було запропоновано документ під назвою "план Кутілейро", який передбачав розподіл території держави за національними кантонами [16, с. 87]. Підписуючи документи, сторони зобов'язувалися утриматися від акцій, що можуть нести загрозу мирним домовленостям, і дотримуватися прав людини і національних меншин.

6 квітня 1992 р. Рада міністрів ЄС прийняла Декларацію про визнання Боснії і Герцеговини, багато в чому спираючись на попередню Декларацію про критерії визнання нових держав у Східній Європі та Ра-

дянському Союзу, у якій йшлося про певний ряд вимог, після виконання яких держава може бути визнаною:

- нова держава має поважати положення Статуту ООН і зобов'язання Заключного Акта, прийняті на основі Гельсінської та Паризької хартії, особливо в питаннях правової держави, демократії і прав людини;
- нова держава мусить гарантувати права етнічним та національним групам і меншинам відповідно до зобов'язань, прийнятих у рамках НБСЄ;
- нова держава має поважати непорушність усіх кордонів, які можуть бути змінені лише мирним шляхом і при взаємній згоді;
- нова держава повинна вирішувати всі проблеми правової спадщини держав і регіональних суперечок шляхом переговорів, включаючи арбітраж за необхідністю [12, с. 192].

Таким чином, посилаючись на цю Декларацію, Європейський Союз позиціонував себе як посередника і вимагав від кожної з республік Югославії прийняти конституційні та політичні гарантії відсутності територіальних претензій до сусідньої держави. Однак, попри невиконання Боснією і Герцеговиною більшості цих вимог, її незалежність була визнана ЄС.

Між тим своє державне утворення створили і боснійські хорвати. 3 липня 1992 р. вони оголосили створення Хорватської Співдружності Герцег-Босна, яке згодом було перейменовано у Хорватську Республіку Герцег-Босна. Відтоді війна набула тотального характеру і ворогуючими між собою в республіці стали всі три нації.

Із самого початку війни в Боснії і Герцеговині основні ініціативи в урегулюванні конфліктів виходили від посланців ООН (С. Венс, Т. Столтенберг) та Європейського Союзу (Д. Оуен). Саме ці два міждержавних об'єднання прагнули знайти компроміс, активно закликаючи ворогуючі сторони до переговорів.

Еволюція європейської миротворчості була втілена в кількох мирних планах. У 1992 р. як платформа для політичного врегулювання конфлікту був представлений план Венса-Оуена. Автори запропонували створення кантональної державної системи і надання переважних прав управління місцевим кантональним адміністраціям. Боснія і Герцеговина мала бути поділена на 10 провінцій: по три на кожну націю й одну змішану. Частина плану була присвячена конституційним засадам БІГ та угодам з військових і гуманітарних питань. Схвалений світовими державами, цей план був відхилений боснійськими сербами у зв'язку з відсутністю спільного кордону сербських кантонів і Союзної Республіки Югославії, тоді як хорватські провінції, хоч і були розрізнені, проте мали спільний кордон із Хорватією і могли приєднатися до неї.

Наступний план, який з'явився невдовзі після провалу попереднього, також зазнав невдачі. На цей раз його авторами стали Т. Столтенберг і Д. Оуен. Згідно з проектом, Боснія і Герцеговина мала стати союзом трьох етнічних міні-держав, федерацією чи конфедерацією. Наприкінці 1993 р. члени ЄС приймають план дій Європейського Союзу з вимогою до всіх учасників конфлікту припинити війну. У декларації з питань Боснії від 9 лютого 1994 р. Європарламент висунув положення згідно з яким кожна спроба мирного вирішення мала здійснюватися за допомогою переговорів, а вирішення конфлікту військовими засобами не розглядалося взагалі. Окрім надання пріо-

ритету гуманітарній інтервенції, у плані дій була зазначена важливість підтримки місії миротворчих сил ООН з охорони (СООНО). Проте не виключалося корегування Європейського плану або внесення до нього змін [26, с. 3].

На думку М. Тетчер, план Венса-Оуена став поштовхом для початку війни між боснійськими сербами і мусульманами [15, с. 333]. Поразка мирного процесу в Боснії і Герцеговині, який здійснювався на базі дипломатичних ініціатив Європейського Союзу в межах Міжнародної конференції з проблем колишньої Югославії, знизила політичну роль Західної Європи в урегулюванні конфлікту й на перший план як основного фактора Європейської системи безпеки та учасника миротворчої кампанії на Балканах висунула США, а Північноатлантичний альянс став архітектором нової концепції миротворчості [20, с. 38].

Лідери Західної Європи розглядали перспективу участі США в урегулюванні конфлікту й роль Північноатлантичного альянсу як гаранта європейської системи безпеки досить позитивно. На формування такого ставлення вплинули саміти в Римі (листопад 1991 р.) й Осло (червень 1992 р.), згідно з якими участь НАТО в європейському врегулюванні та миротворчості мала здійснюватися в тісному співробітництві з такими регіональними інститутами, як НБСЕ, ЄС, ЗЄС. Наголошувалося, що ефективно використання ресурсів цих регіональних об'єднань спільно з ресурсами НАТО може допомогти в майбутньому уникнути конфліктів, побідних до югославського. Рішення, прийняті на Брюссельському саміті НАТО 10-11 січня 1994 р. про можливість використання ЗЄС і Єврокорпусом військових інфраструктур Північноатлантичного альянсу для проведення операцій у Європі, мали не лише координувати взаємовідносини ЄС та НАТО і сприяти зміцненню трансатлантичної співпраці, а й посилити Європейську систему безпеки [8, с. 245].

Отже, з одного боку, домінування ролі НАТО в процесі врегулювання конфлікту й активізація його ролі в Європейській системі безпеки, стали своєрідним проявом недосконалості європейської моделі миротворчості, а з іншого - перспективою її покращення.

18 березня 1994 р. за посередництва США була проголошена Федерація Боснії і Герцеговини, яка охопила переважно мусульманські й хорватські території. Нове державне утворення мало складатися з кантонів, кожен із яких мав би власне керівництво. З урахуванням складного багатонаціонального складу населення була розроблена Конституція, визначений інститут президентства, оголошувалася наявність єдиного парламенту, уряду й армії [9, с. 101].

В американському варіанті угоди можна простежити використання деяких елементів плану Венса-Оуена. Проте на відміну від останнього, метою якого було зберегти в будь-якому вигляді цілісність Боснії і Герцеговини, Дейтонська угода була спрямована на її розкол [2, с. 257]. Вона чітко представила іншу формулу врегулювання кризи, відмінну від європейських мирних проектів, і тому отримала конструктивну критику з боку європейських лідерів щодо принципу цілісності Боснії і Герцеговини за умовами договору. Члени Європейського Союзу вважали за необхідне спиратися в переговорному процесі на положення плану, розробленого ЄС. Окрім запозичень, іншим фактором, який сприяв формуванню позиції Європейського Союзу щодо цього документа, стало

фактичне виключення одного з суб'єктів конфлікту з процесу формування федерації - сербів, що сприяло лише загостренню розколу в Боснії і Герцеговині. Доцільним стало зауваження міністра закордонних справ Франції А. Жюпе, що трибічна проблема не може бути вирішена лише двома сторонами [26, с. 3].

Уже на початковому етапі миротворчої діяльності НАТО стала помітною розбіжність Європейського Союзу і Північноатлантичного альянсу в баченні шляхів подолання кризи й основних принципів мирних планів урегулювання конфлікту в колишній Югославії. Створивши Федерацію Боснії і Герцеговини, Альянс продемонстрував прагнення контролювати перебіг подій на Балканах. Об'єктивно оцінюючи американську угоду, зауважимо, що проект утворення федерації не став універсальним вирішенням проблеми національно-територіального розмежування як причини конфлікту в колишній Югославії. Найбільш суттєвим досягненням ініціативи зі створення федерації в плані загальнобоснійського врегулювання, на думку російської дослідниці Є. Ю. Гуськової, слід визнати припинення бойових дій із хорватами [5, с. 138]. Посилення тиску з боку міжнародної спільноти в поєднанні із загрозою бомбардування змусило сербів повернутися за стіл переговорів.

Не будучи представленими ані в Міжнародній конференції з проблем колишньої Югославії, ані в Європейському Союзі, ані в Трійці ЄС, США не могли активно впливати на ситуацію на Балканах, а створення політичного органу врегулювання конфлікту з більш вузького кола країн мало вирішити цю проблему. Саме тому, реалізуючи власну модель миротворчої діяльності, Вашингтон розробив новий форум для координації переговорного процесу й механізму прийняття рішень [7, с. 36]. Водночас, в умовах нездатності європейських миротворчих структур урегулювати конфлікт, ряд держав ЄС, зокрема Великобританія, Німеччина, Франція, з метою збереження власних позицій на Балканах почали схилитися в бік більш тісних контактів у межах обмеженої кількості учасників переговорів і висловили згоду вступити до Контактної групи.

Політичний вплив Великобританії і Франції в ЄС та ЗЄС, їхнє постійне членство в Раді Безпеки ООН й активна участь у миротворчих операціях СООНО - усе це стало фактором необхідності їхньої присутності в Контактній групі. Зацікавленість у Німеччині як у члені Контактної групи спиралася на її майбутнє головування в ЄС (у другому півріччі 1994 р.). Такий відбір учасників до нового координаційного механізму посилює розкол у межах Європейського Союзу між групою так званих "великих" і "малих" держав.

Виникнення нового миротворчого об'єднання під егідою НАТО за участю європейських країн стало своєрідним визнанням недосконалості механізмів європейської зовнішньої політики та нездатності ЄС вирішувати проблеми безпеки без США. Разом із цим роль МККЮ як основного актора врегулювання боснійського конфлікту втрачається, більшість повноважень і функцій отримує Контактна група. Як наслідок, Європейська спільнота втрачає вплив на перебіг миротворчого процесу й на ситуацію в цілому.

Відтепер до переліку учасників урегулювання боснійського конфлікту вступила міжнародна Контактна група у складі США, Німеччини, Великобританії, Франції та Росії, при цьому з боку ООН не надійшло жодного спеціального рішення щодо її впроваджен-

ня та функціонування. На першому офіційному саміті Контактної групи в Лондоні 26 квітня 1994 р. пролунало пояснення мети утворення цієї організації - координувати політику для припинення війни в Боснії за участі США, Росії, ЄС та ООН. На думку Є. Ю. Гуськової, рішення про створення Контактної групи виросло з необхідності посилити вплив США на процес урегулювання, спростити механізм прийняття рішень у рамках ЄС, розробити нову формулу переговорного процесу [6, с. 437]. Таким чином, Європейський Союз продовжив миротворчу діяльність у Боснії вже на новому рівні як член Контактної групи.

13 травня 1994 р. на Женевському саміті на рівні голів зовнішньополітичних відомств за присутністю Трійки ЄС (Греції, Бельгії, Німеччини) була досягнута домовленість про єдину стратегію у вирішенні Боснійської кризи і проведення переговорів під наглядом Контактної групи. Ураховуючи умови Вашингтонських домовленостей про створення федерації в регіоні, Контактною групою був підготовлений мирний план, за яким Боснія і Герцеговина поділялася на два державні об'єднання у співвідношенні 51/49, а саме 34 % надавалися мусульманам, а 17 % - хорватам, які разом становили 51 % території, і лише 49 % мали належати боснійським сербам [14, с. 108]. Така схема розподілу Боснії і Герцеговини відрізнялася від тих, що були запропоновані Європейським Союзом. Останній всіляко прагнув уникнути дезінтеграції Боснії і Герцеговини і наполягав: якщо вже ділити її, то все ж таки на три етно-конфесійні громади в межах єдиної держави.

У практичній площині реалізація мирної угоди Контактної групи відбувалася через активні переговори: міністри закордонних справ Великобританії та Франції провели низку зустрічей із політичними лідерами колишньої Югославії - А. Ізетбеговичем, Р. Караджичем, С. Мілошевичем та Ф. Туджманом, а також Д. Оуен і Т. Столтенберг запросили на переговори С. Мілошевича, Ф. Туджмана та Д. Чосича. Наряду із човниковою дипломатією не виключався силовий тиск. Прагнення звести позиції конфліктуючих сторін до спільного знаменника підкріплювалося рішучістю використання військової інтервенції в разі відмови будь-кого з учасників переговорів. Підтвердження цього пролунало й на саміті НАТО в Брюсселі 20 липня 1994 р. [4, с. 13].

За відсутності спільного та єдиного інтересу у вирішенні боснійського конфлікту в межах самої Контактної групи з'явилися певні розбіжності по лінії ЄС-США. Вони стосувалися таких основних питань, як питання про зняття ембарго, проблема повітряних ударів і можливість військової інтервенції [1, с. 57].

Урешті-решт, не маючи змоги проводити власну миротворчу політику, ЄС був змушений підтримати план Контактної групи як базову основу для вирішення боснійського конфлікту, про що оголосив на саміті міністрів закордонних справ ЄС 18 липня 1994 р. у Брюсселі. Втілення плану Контактної групи, як і решта попередніх, зіткнулося з непримиренністю конфліктуючих сторін, небажанням іти на компроміси та невдоволеністю умовами цього плану мирного врегулювання.

Так, реакція боснійських сербів була розцінена як відмова, і на зустрічі міністрів закордонних справ країн-учасниць Контактної групи 29 липня 1994 р. у Женеві було вирішено розширити режим санкцій про-

ти боснійських сербів. Зрив переговорного процесу призвів до розколу в межах самої Контактної групи: з одного боку, США наполягали на застосуванні жорстких заходів проти сербів, з іншого, Росія виступала за послаблення санкцій проти Белграда, який виступався Заходом як додатковий фактор тиску на лідерів боснійських сербів, а позиція ЄС залишалася проміжною [21, с. 25]. Згодом сам Д. Оуен у своїй мемуарній праці зауважить: "На превеликий жаль, улітку 1994 р. Контактна група так і не спромоглася сформулювати ефективної позиції" (переклад наш - В. Р.) [27, с. 304].

Міжнародна ізоляція боснійських сербів та одночасні стагнаційні процеси в переговорах сприяли погіршенню внутрішнього становища в Боснії і Герцеговині. За відсутності перспективи вирішити проблеми дипломатичним шляхом конфліктуючі сторони більше схилилися до військових засобів. Увесь цей час кровопролиття між етносами в регіоні не припинялося, незважаючи на санкції та ембарго ООН. Це стало приводом для застосування військової сили з боку Північноатлантичного альянсу. Наприкінці літа 1995 р. без окремого дозволу Ради Безпеки ООН ним було прийнято рішення про проведення масованих бомбардувань позицій збройних сил та військових об'єктів сербів. А вже 1 листопада 1995 р. в Дейтоні розпочалися заключні переговори з боснійського врегулювання за участі президента Сербії С. Мілошевича, Боснії - А. Ізетбеговича, Хорватії - Ф. Туджмана, а також посередників Р. Холбрука від США, І. Іванова від Росії та К. Більдта від ЄС. За підсумками роботи конференції було скоординовано Спільну рамочну угоду про мир, відому під назвою Дейтонська угода. 14 грудня 1995 р. в Парижі було підписано остаточний варіант мирної угоди. А вже наступного дня, зібравшись на саміті в Мадриді, західноєвропейські лідери висловили підтримку домовленостям Мирної угоди.

Крізь призму перспективності в положеннях Мирної угоди ЄС вбачав міцний і довготривалий політичний договір, завдяки якому існує можливість створити стабільність безпеки в Боснії і Герцеговині, відповідно до норм демократії та міжнародного права організувати нову політичну і конституційну структуру Боснії і Герцеговини і нормалізувати її відносини із сусідніми державами, а також установити більш тісні та динамічні взаємовідносини Боснії і Герцеговини з Європейським Союзом. На думку К. Більдта, міжнародна спільнота може лише сприяти процесу примирення, але не може нав'язати мир, якщо того не бажають конфліктуючі сторони [3, с. 87].

Відтепер Боснія і Герцеговина остаточно набувала статусу децентралізованої держави: у пропорції 49 до 51 вона була розділена на два утворення - Республіку Сербську та Федерацію Боснія і Герцеговина. Як відзначив вітчизняний дослідник О. Є. Лапшин, Боснія після Дейтона являла собою мініатюру Югославії 1991 р., а точніше, повторювала її головну проблему - невідповідність території проживання етносів новим державним кордонам [11, с. 20].

Висновки

Таким чином, позиція ЄС під час боснійської кризи еволюціонувала й мала такий вигляд: 1) прагнення західноєвропейських країн зберегти єдність СФРЮ; 2) спроба примирити конфліктуючі сторони шляхом створення держави трьох народів; 3) спри-

яння утворенню Республіки Сербської та Федерації БіГ. Згодом зі стабілізацією ситуації в Боснії і Герцеговині і перспективою її інтеграції в систему політичних та економічних інститутів ЄС, місії останнього почали помітно зростати.

Слід зауважити, що в межах Європейської безпекової й оборонної політики (ЄБОП) Європейський Союз мав у своєму розпорядженні широкий спектр цивільних та військових засобів кризового врегулювання. Діяльність ЄС у галузі кризового врегулювання зводилася не лише до консультацій, а й передбачала поліцейські та військові операції. На цьому ґрунті й було розпочато поліцейську місію ЄС в Боснії і Герцеговині.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бордачев Т. В. Гуманитарная и миротворческая интервенция: Американский и европейский подходы / Т. В. Бордачев // США: Экономика, политика, идеология. - 1998. - № 8. - С. 46-57.
2. Волков В. К. Узловые проблемы новейшей истории Центральной и Юго-Восточной Европы / В. К. Волков. - М.: Индрик, 2000. - 368 с.
3. Волобуев П. Уроки Дейтонских соглашений / П. Волобуев, Л. Тягушенко // Свободная мысль. - 1997. - № 2. - С. 84-91.
4. Гусаров Ю. А. Отношение США к проблеме создания совместной европейской системы безопасности и обороны / Ю. А. Гусаров // Актуальные проблемы Европы. Западная Европа - США: Конкуренты или партнеры? - 2002. - № 4. - С. 13-17.
5. Гуськова Е. Ю. Вооруженные конфликты на территории бывшей Югославии: Хроника событий / Е. Ю. Гуськова. - М.: ИНИОН, 1999. - 156 с.
6. Гуськова Е. Ю. История югославского кризиса (1990-2000) / Е. Ю. Гуськова. - М.: Русское право, 2001. - 720 с.
7. Гуськова Е. Ю. Урегулирование на Балканах: от Брионии до Дейтона (Мирные планы 1991-1995 гг.) / Е. Ю. Гуськова. - М.: ИНИОН, 1998. - 68 с.
8. Довідник НАТО. - Division diplomatique publique de l'OTAN. - Bruxelles, Belgique, 2006. - 383 с.
9. Конституционный мониторинг. Конституционное право: Восточноевропейское обозрение / [гл. ред. О. Сидорович]. - 2000. - № 1 (30). - С. 101-105.
10. Лапшин А. Е. Конфликт в бывшей Югославии (1991-1995) в системе международных отношений / А. Е. Лапшин. - Одесса: АстроПринт, 1999. - 16 с.
11. Лапшин А. Е. Политические итоги конфликта в бывшей

Югославии (1991-1995) / А. Е. Лапшин. - Одесса: АстроПринт, 1999. - 32 с.

12. Лапшин А. Е. Распад Югославии: внутренние и международные аспекты балканской проблемы / А. Е. Лапшин. - Одесса: АстроПринт, 1999. - 36 с.

13. Малиновська О. Югославський варіант / О. Малиновська // Політика і час. - 1993. - № 3. - С. 46-52.

14. Маначинский А. Я. Югославия: приговор вынесен / А. Я. Маначинский. - К.: Румб, 2005. - 288 с.

15. Тэтчер М. Искусство управления государством. Стратегии для меняющегося мира / М. Тэтчер; [пер. с англ. В. Иванова]. - М.: Альпина Паблишер, 2003. - 504 с.

16. Международные организации и кризис на Балканах: документы // Документы международных организаций по мирному урегулированию кризиса в Хорватии, Боснии и Герцеговине 1990-х гг. / [сост. и отв. ред. Е. Ю. Гуськова]. - М., 2000. - Т. 3. - 495 с.

17. Міжнародні відносини та зовнішня політика 1980-2000 роки. - К.: Либідь, 2001. - 621 с.

18. Овчинников П. Реакция Великобритании и Франции на события в Югославии / П. Овчинников // Компас. - 1991. - № 136. - С. 6-9.

19. Пономарева Е. Г. Политическое развитие постъюгославского пространства (внутренние и внешние факторы): [монография] / Е. Г. Пономарева. - М.: МГИМО. - Университет, 2007. - 236 с.

20. Смирнов П. Е. США и Западная Европа: Борьба за влияние в Восточном регионе / П. Е. Смирнов // США: Экономика, политика, идеология. - 1997. - № 6. - С. 38.

21. Финдлей Т. Предотвращение, разрешение вооруженных конфликтов и контроль над ними / Т. Финдлей // Мировая экономика и международные отношения. - 1996. - № 1. - С. 24-68.

22. Шагалов В. А. Роль Германии в урегулировании конфликта в Боснии и Герцеговине в 1992-1995 гг. / В. А. Шагалов // Ученые записки Казанского государственного университета (Гуман. Науки). - 2008. - Т. 150. - Кн. 7. - С. 284-296.

23. Шилова А. В. Югославська криза та проблеми її врегулювання / А. В. Шилова // Міжнародні зв'язки України: наукові пошуки і знахідки: міжвід. зб. наук. пр. / [відп. ред. С. В. Віднянський]. - К.: НАН України, Ін-т історії України, 2001. - С. 144-154.

24. Merlino J. Les verites yougoslaves ne sont pas toutes bonnes a dire / J. Merlino. - Paris: Albin Michel, 1993. - 265 p.

25. Mercier M. Crimes sans chatiment. L'action humanitaire en ex-Yugoslavie / M. Mercier. - Paris: Bruylant-Bruxelles, 1994. - 323 p.

26. Monde. - 1993. - 4 mars. - p. 3-6.

27. Owen D. Balkan Odyssey / D. Owen. - London: Harcourt Brace, 1995. - 389 p.

V. Ruda

EUROPEAN EXPERIENCE OF REGULATION CRISES: ON MATERIAL OF CONFLICT IN BOSNIA AND HERZEGOVYNA (1991-1995)

The article is devoted to the problem of regulation of one the most acute conflicts on the Balkans, i.e. conflict in Bosnia and Herzegovyna. It gives special attention to the role of European Union in this process. The article shows the change of the EU positions in times of the Bosnian crisis, from wish to preserve the unity of the SFRY at all costs, to encouraging the creation of two separate states.

Key words: conflict, Bosnia and Herzegovyna, European Union, peacekeeping operation.

© В. Руда

Надійшла до редакції 26.03.2010

№ 2 (102) березень-квітень 2010 р.